

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΒΟΤΑΝΙΚΗΣ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΟΝΟΜΑ ΜΑΘΗΤΡΙΑΣ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΑ ΣΤΑΜΟΥΛΗ
ΤΜΗΜΑ: Β2
ΧΡΟΝΙΑ: 2021-2022
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΡΑΪΤΣΙΝΗ

Ανάλυση επιστήμης της Βοτανικής στο Βυζάντιο

Οι πολίτες του Βυζαντίου είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα ποικίλα είδη φυτών, με τα οποία μπορούσαν να παρασκευάσουν φάρμακα.

Από την αρχαιότητα, σπουδαίοι άνθρωποι άρχισαν να καταγράφουν την χρήση των πολλαπλών ειδών βοτάνων. Ένας από αυτούς ήταν ο Νίκανδρος, ο οποίος καταγόταν από την Κολοφώνα και έγραψε τα Θηριακά **1**. (στίχοι 15-16 “Βοιωτῶ τεύχουσα κακὸν μόνρον Ἰαρίωνι, ἀχράντων ὅτε χερσὶ θεῆς ἐδράξατο πέπλων”). και τα Αλεξιφάρμακα, **2**. (“αλθαίνει και γέντα σὺς φιλόωντος αλοιφή”) δύο βιβλία σχετικά με τη βοτανική τον 2ο αιώνα. Αυτός όμως που έγραψε το πρώτο βιβλίο βοτανικής, το οποίο αποτύπωνε αλφαβητικά τα φυτά με τις ιδιότητές τους, καθώς και εικονογράφηση των ριζών και των φυλλωμάτων τους ώστε να τους αναγνωρίσουν και να τους ταυτιστούν.

Αργότερα, ο Διοσκουρίδης, τον 1ο αιώνα μ. Χ. στην Ύστερη Αρχαιότητα, στο πεντάτομο έργο του Περί ύλης ιατρικής παρουσίασε τις θεραπευτικές και φαρμακευτικές ιδιότητες των φυτών της Μεσογείου. Το βιβλίο αυτό είναι το πρότυπο για επακόλουθα μεσαιωνικά και νεότερα εικονογραφημένα βιβλία βοτανικής. Το πιο σπουδαίο και ξακουστό αντίγραφο του, το οποίο ήταν στολισμένο με μικρογραφίες διάφορων φυτών που πραγματοποιήθηκαν το 517 στην Κωνσταντινούπολη, προστατεύεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη στη Βιέννη.

Τον 10ο αιώνα, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ έδωσε εντολή να συνταχθούν τα Γεωπονικά, ένα μη πρωτότυπο έργο, το οποίο απλά συγκέντρωνε πληροφορίες και συμβουλές σχετικά με τη γεωργία, για παράδειγμα: την καλλιέργεια αμπέλου, ελιάς και οπωροφόρων καθώς επίσης την παραγωγή κρασιού, τα καλλωπιστικά είδη φυτών και τα λαχανικά, τα διάφορα μέτρα για την καταπολέμηση των επικίνδυνων εντόμων, ζωυφίων και ερπετών, καθώς και άλλα πολλά. Σε κατανοητή και απλή γλώσσα με αρκετά στοιχεία της καθημερινής, καθομιλουμένης, που αποτελείται ακόμη από συμβουλές της λαϊκής ιατρικής, τη μαγεία και τη δεισιδαιμονία, γράφτηκαν τα Γεωπονικά. Αυτή την περίοδο παρατηρείται πως οι γνώσεις για τα φυτά κατηγοριοποιήθηκαν σε όλο τον τότε σπουδαίο κόσμο: στα Γεωπονικά έχουν παρθεί από περσικά κείμενα ολόκληρες παράγραφοι, ενώ πολλά ελληνικά έργα μεταφέρθηκαν στην Αραβική και την Περσική γλώσσα, καθώς επίσης συγκεντρώθηκαν αρκετές ελληνικές-βυζαντινές και αραβικές ονομασίες βοτάνων και φυτών σε ειδικά λεξικά.

1. Νίκανδρος, βιβλίο: τα Θηριακά, 1530, σελ. 144

2. Κ. Οικονομάχος, βιβλίο: τα Αλεξιφάρμακα του Νίκανδρου του Κολοφωνίου και η παράφραση του Ευτέκνιου, 1995, σελ. 252

Παράλληλα, ειδικά βιβλία γράφτηκαν σχετικά με την καλή διατροφή, τα οποία βασίστηκαν σε ιατρικά έργα προηγούμενων ετών, που περιλάμβαναν οδηγίες για το ποιες τροφές είναι απαραίτητο να καταναλώνονται για καλή υγεία ανάλογα με τον μήνα του έτους. Ένα τέτοιου είδους βιβλίο που μάλιστα ήταν αφιερωμένο στην αυτοκράτορα Μιχαήλ Ζ΄ Δούκα, είναι το

Περί τροφών δυνάμεων, από τον Ζυμεών Σηθ, στο οποίο διαθέτονται 228 φυτικές και ζωικές τροφές.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί πως στο ύστερο Βυζάντιο γράφονται ειδικά λεξικά σχετικά με την βοτανική. Ένα από αυτά είναι αυτό του Νεόφυτου Προδρομηνού μοναχού που καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη καθώς και το ανθολόγιο του ξακουστού γιατρού της πρωτεύουσας Δημητρίου Πεπαγωμένου, το οποίο περιλαμβάνει αλφαβητικά ένα φυτό για κάθε γράμμα της αλφαβήτου. Επιπρόσθετα, πολλοί ποιητές και λογοτέχνες αφιέρωσαν πολύτιμο χρόνο για τα φυτά και τα βότανα με κωμικό τρόπο, το οποίο γεγονός αποδεικνύεται από τα τέσσερα εύθυμα ποιήματα του Μανουήλ Φιλή και είναι τα εξής: Περί στάχυος, Περί βότρυος, Περί ρόδου και Περί ποίας, τα οποία μάλιστα είναι αφιερωμένα στον ίδιο τον αυτοκράτορα. Το σατιρικό έργο Πωρικολόγος, έχει ως θέμα είναι μία δίκη στο βασίλειο των φυτών. Παρόλο που στη σημερινή εποχή δεν έχουμε την δυνατότητα να κατανοήσουμε ποια είναι τα πρόσωπα που ο συγγραφέας επιθυμούσε να γελοιοποιήσει, είναι όμως σαφές το ηθικοπλαστικό του έργο το οποίο είναι η μία και μοναδική καταδίκη του μεθυσιού.

Το Herbal είναι μία συλλογή γεμάτων με περιγραφές διαφόρων ειδών φυτών που συγκεντρώνονται για ιατρικούς σκοπούς. Τα περισσότερα φυτικά φάρμακα στερούνται οποιαδήποτε λογική βάση. Μπορεί να θεωρείται δεδομένο το γεγονός ότι ο συγγραφέας ενός βοτάνου δεν έχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί στοιχεία σε επιστημονική βάση. Κάνει μία “άμεση επίθεση” σε μία ασθένεια, χωρίς κανένα ίχνος “ανοησίας για τις θεωρίες του”. Έτσι το βότανο πρέπει να διακρίνεται από την επιστημονική βοτανική πραγματεία από το γεγονός ότι οι σκοποί του είναι αποκλειστικά “πρακτικοί” - μία ασαφής και ανόητη λέξη με την οποία, από την εποχή του Πλάτωνα μέχρι και σήμερα, οι άνθρωποι προσπάθησαν να κρύψουν από τους ίδιους και από τους άλλους την ανέχειά τους από οτιδήποτε έχει σχέση με τη φύση των γενικών ιδεών.

Το βότανο είναι επίσης απαραίτητο να διακρίνεται από τα περισσότερα άλλα ιατρικά έργα όχι μόνο για την ιδιαίτερη μέθοδό του αλλά και για τη μορφή του. Η διευθέτησή του βασίζεται σε θεραπείες και όχι σε ασθένειες ή σε καταστάσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Επιπλέον, ένα βότανο είναι, στην πραγματικότητα, πρωτίστως ένας περιγραφικός κατάλογος φαρμάκων ή, όπως το αποκαλούμε, μία φαρμακοποιία. Οι φαρμακοποιίες περιλαμβάνουν μία πλειοψηφία ουσιών που δεν μπορούν ταξινομηθούν ως φυτική προέλευσης. Παρόλα αυτά, σε αρκετά αρχαία και στα περισσότερα σύγχρονα ιατρικά συστήματα, υπήρξε μία τάση για είναι τα φάρμακα φυτικής φύσης. Οι φαρμακοποιίες του ελληνορωμαϊκού κόσμου έτειναν έτσι να προσεγγίζουν τη φύση των βοτάνων.

Βιβλιογραφία

Βιβλία:

Βιβλίο: Νικάνδρου Θηριακά, Εκδότης: Opera Ioan. Soteris, Τόπος έκδοσης: Coloniae, Ημ/νία έκδοσης: 1530

Βιβλίο: Τα Αλεξιφάρμακα του Νικάνδρου του Κολοφωνίου και η παράφραση του Ευτέκνιου, Ημ/νία Έκδοσης: 1995, τόπος δημοσίευσης δεν έχει προσδιοριστεί, δεν προσδιορίστηκε ο εκδότης.

Βιβλίο: *The Herbal in Antiquity and its Transmission to Later Ages*, Συγγραφέας: Singer, H. Ημ/νία Έκδοσης: 1927, Είδος: Περιοδικό, Ο τόπος δημοσίευσης δεν έχει προσδιοριστεί, δεν προσδιορίστηκε ο εκδότης.

Links:

Που βρήκα το βιβλίο “Τα Αλεξιφάρμακα του Νικάνδρου του Κολοφωνίου και η παράφραση του Ευτέκνιου”:

http://media.ems.gr/ekdoseis/ellinika/Ellinika_45_2/ekd_peel_45_2_Economakos.pdf

Που βρήκα το βιβλίο “Νικάνδρου Θηριακά”:

file:///C:/Users/chara/Downloads/_book_9789004283602_B9789004283602_003-preview.pdf

Που βρήκα την ανάλυση κειμένου:

<http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=ypomeleti&lang=gr&id=6&sub=565&level=1>

Που βρήκα την ανάλυση κειμένου:

<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-hellenic-studies/article/abs/herbal-in-antiquity-and-its-transmission-to-later-ages/2AF4681C771B7432F9F4507AEFF3D7A1>